

ORODJA ZA ODZIVANJE NA POPLAVE

Ranljivost, zdravje in solidarnost

Nežka Struc, Pia Krampl, Urša Valič in Uršula Lipovec Čebtron

75

IZVLEČEK

Prispevek se posveča analizi orodij, ki so namenjena pripravljenosti in odzivanju na različne krize in naravne nesreče. Analiza je bila opravljena v okviru mednarodnega projekta *Sonar-Cities*, s katero smo ugotovili značilnosti sorodnih, obstoječih orodij različnih evropskih držav. V besedilu analiziramo slovenska orodja za odzivanje na poplave in druge nesreče. Med drugim razčlenimo, na kakšne načine orodja obravnavajo ranljivosti v kontekstu zdravstvenih posledic nesreč in v kolikšni meri spodbujajo solidarnost in medsebojno pomoč v ljubljanskih soseskah.

Ključne besede: poplave, orodja, ranljivost, zdravje, solidarnost

ABSTRACT

In this article we analyse tools designed for preparedness and response to various crises and natural disasters. The analysis was carried out as part of the international Sonar-Cities project, and helped to identify the characteristics of similar tools in various European countries. In this text, we analyse Slovenian tools for responding to floods and other disasters. Among other things, we break down how the tools address vulnerabilities in the context of the health consequences of disasters and to what extent they promote solidarity and mutual assistance in Ljubljana neighbourhoods.

Keywords: floods, tools, vulnerability, health, solidarity

Uvod¹

Leta 2024 je Evropska agencija za okolje (*European Environment Agency*, EEA) objavila poročilo z oceno tveganja podnebnih sprememb (EEA 2024), v katerem je

¹ Članek je nastal v okviru projekta *Sonar-Cities* (št. 101168315), ki ga financira program Evropske unije za raziskave in inovacije Obzorje Evropa, vodi pa Tamara Gilles-Vernick z Instituta Pasteur v Parizu. Izražena stališča in mnenja so zgolj stališča avtoric in ne odražajo nujno stališč Evropske unije ali Evropske izvajalske agencije za raziskave (angl. *European Research Executive Agency*, REA), zato ne Evropska unija ne organ, ki dodeljuje sredstva, ne moreta biti odgovorna zanje.

navedla, da so podnebne spremembe, ki jih povzroča človek, globalni pojav in predstavljajo večnivojsko tveganje za življenje ljudi na planetu. Med drugim se je zgolj leta 2023 povprečje globalne temperature dvignilo za 1,5 °C v primerjavi s predindustrijskim obdobjem. Avtorji poročila predvidevajo, da bo v Evropi v naslednjih letih pogosto prisotno izmenjevanje ekstremnih vremenskih situacij, na primer dolgih in vročih sušnih obdobji ter intenzivnih deževnih obdobji, ki bodo prinašala poplave. Ekstremne vremenske razmere bodo močno poglobile in pomnožile obstoječe krize ter med drugim vplivale tudi na zdravstveno stanje prebivalstva (zlasti na delavce, ki delajo na prostem) in obremenile dostop do zdravstva. Povečala se bo pojavnost bolezni, povezanih z vremenskimi vplivi (npr. kapi in dehidracije zaradi vročinskih valov), in novih bolezni (npr. širjenje limske borelioze in različnih bolezni, ki jih prinašajo komarji). Čeprav je zavedanje in razumevanje klimatskih sprememb v državah članicah in institucijah Evropske skupnosti razmeroma dobro, pa so tako družbena pripravljenost kot tudi implementacija in izvajanje politik precej šibki (EEA 2024).

Dogodki, ki jih imenujemo naravne nesreče, in izredne zdravstvene razmere močno obremenjujejo odzivne zmogljivosti mest in držav ter dodatno zaostrujejo njihove številne prepletene podnebne, politične, gospodarske in družbene izzive. Čeprav je pojavnost tovrstnih nesreč v Evropi razmeroma nizka glede na preostali svet, njihova tveganja in posledice presegajo državne meje ter zelo vplivajo na zdravje in življenje ljudi, pri tem pa poglobljajo prepletajoče se podnebne, politične, ekonomske in družbene izzive (Arcaya, Raker in Waters 2020; Safarpour idr. 2022).

Kot ugotavlja Didier Fassin (2012), živimo v dobi, v kateri izredni dogodki, kot so vojne, lakote in naravne nesreče, postajajo del vsakdanjega življenja večine prebivalstva na planetu. Za razliko od prejšnjega razumevanja krize kot nečesa, kar obstaja zunaj družbe, se danes kriza vse pogostejše razume kot sestavni del vsakdanjega življenja, torej kot nekaj, kar se ne dogaja zunaj ali onkraj zamišljenega družbenega prostora, temveč je vpeto v vsakdanje življenje prebivalcev (prim. Duffield 2012; Podjed 2024). Alexandra Schwell (2023) krizo razume kot del koncepta nujnosti ali urgentnosti (angl. *urgency*), ki se pojavlja tudi v zvezi s podnebnimi spremembami in je posledično povezan z naravnimi nesrečami. Schwell po Turnerju sedanji čas predstavi kot liminalni čas (Turner po Schwell 2023: 181), ker je zaznamovan s »krizo, negotovostjo in izgubo nadzora« in od nas zahteva takojšnje ukrepanje oziroma ukrepanje v prihodnosti, česar pa ni mogoče zagotoviti (Schwell 2023: 185). To velja tudi za kontekst naravnih nesreč in zdravstvenih kriz, ki nas s svojim pojavljanjem opominjajo na nujnost, da ukrepamo, hkrati pa se doseg politik in praks pripravljenosti na krize zdi omejen in nas tako ohranja v liminalnosti.

V Sloveniji smo se v zadnjih letih soočali s kontinuumom kriz, tako s pandemijo covida-19 kot z obsežnimi in pogostimi poplavami ter sušami, ki so jih spremljali tudi požari. Pandemija covida-19 je tako v svetu kot pri nas razkrila nove ranljivosti in poglobila obstoječe, pri čemer smo v raziskavi projekta *Sonar-Global* o zdravstvenih in družbenih posledicah pandemije dokazali, da v Sloveniji »večina ugotovljenih ranljivosti ni bila posledica same pandemije, temveč poskusov njenega obvladovanja« (Lipovec Čebtron 2023: 31–32). Poleg tega, da so v nesrečah in krizah različne skupine ljudi nesorazmerno prizadete (ECHO 2021), so hkrati tudi podvržene neenakemu dostopu do informacij o zdravju in zdravstvu ter o možnostih oskrbe in podpore. Pri tem gre lahko

za ljudi z nizkimi dohodki, starejše in mlajše osebe, spolno marginalizirane osebe, ljudi z oviranostmi in/ali kroničnimi fizičnimi ali duševnimi boleznimi ipd. (Hsieh idr. 2023; de Vries idr. 2022; Gaynor in Wilson 2020). Raziskave v projektu *Sonar-Global* so tudi pokazale, da je treba za zmanjšanje neenakosti zdravstvenih posledic v zdravstvenih in drugih krizah upoštevati heterogenost prebivalstva in se izogniti vpeljavi enotnega modela zaščitnih ukrepov za vse prebivalce in prebivalke (Lipovec Čebon 2023: 38).

Če je družba sposobna zasnovati bolj inkluziven odgovor na zdravstvene krize in druge katastrofe, se neenakosti, ranljivosti in posledice kriz zmanjšajo, obenem pa se poveča t. i. odpornost (angl. *resilience*) oz. trdoživost ali vzdržljivost prebivalstva (Lipovec Čebon 2023: 31). Pri tem se zdi ključno razumeti, kako so ljudje doživeli dosedanje krize, kako so se na te dogodke pripravljali in odzivali, kakšni so bili lokalni načini spopadanja s krizo prek solidarnostnih praks, kakšne so bile uradne in neuradne komunikacijske strategije in odzivi na te krize ter kateri ljudje ali skupine ljudi so bili v krizah marginalizirani (Smith idr. 2022).

S temi vprašanji se ukvarja mednarodni projekt *Sonar-Cities* (2024–2027), s polnim naslovom Sodelovalno akcijsko raziskovanje na področju družboslovnih znanosti za boljšo pripravljenost in upravljanje s tveganji evropskih mest v primeru nesreč in zdravstvenih kriz (*Sonar-Cities: Social Science Participatory Research-Action for Preparedness in Risk Management for Disasters and Health Emergencies in Europe's Cities*) (Sonar-Cities 2024). Slovenija, ki v projektu sodeluje z Avstrijo, Francijo, Italijo, Hrvaško, Nizozemsko in Švedsko, se zaradi lege in pestrosti terena srečuje z različnimi naravnimi pojavi, tudi poplavami,² na katere se osredotočamo v omenjenem projektu. V zadnjih dveh desetletjih postajajo poplave v Sloveniji namreč vse bolj izrazite, saj zajemajo vse večje površine³ (Gale, Bitenc in Đurović 2013), pri čemer je 4. avgusta 2023 obseg prizadetega območja predstavljal približno dve tretjini države (12 mesecev 2024).⁴ Čeprav v poplavah na območju Slovenije ljudje razmeroma redko umirajo, je materialna škoda običajno obsežna. Poplave avgusta 2023 so povzročile za skoraj tri milijarde evrov neposredne škode (Ukrepi države 2025) in terjale sedem človeških življenj (M. R. 2023). V tem smislu so poplave pri nas pogosto predstavljene kot ekonomska, tudi kot okoljska, le redko pa kot zdravstvena kriza. V projektu *Sonar-Cities* se ukvarjamo z raziskovanjem zdravstvenih posledic preteklih naravnih nesreč in kriz v šestih evropskih mestih (Dunaj, Groningen, Ljubljana, Stockholm, Videm, Zagreb), pri čemer v Ljubljani raziskujemo vplive pandemije covida-19 in posledice poplav. Poleg etnografske raziskave je namen projekta s sodelovalnim raziskovanjem razviti orodja in priporočila, ki bodo povečala pripravljenost in zmanjšala tveganja za zdravstvene posledice za osebe z ranljivostmi v primeru izrednih razmer.

2 Poplave v Sloveniji raziskovalci delijo na običajne (redne) in katastrofalne (izredne), med katere sodijo urbane, nižinske in hudourniške poplave na kraških poljih in poplave morja, pogosto pa se pojavljajo njihove kombinacije (Orožen Adamić 1992: 7).

3 Ocena skupne površine območij poplavljanja se je od leta 2007 do 2012 povečala z 882 km² na 1945 km² (Gale, Bitenc in Đurović 2013).

4 Obseg prizadetega območja je bil ocenjen na površino 17 203 km² (12 mesecev 2024).

Orodij, navodil, ukrepov ali priporočil za soočanje s posledicami podnebnih sprememb, vključno s poplavami, je mnogo, primanjkuje pa analiz prednosti in pomanjkljivosti tovrstnih orodij. Ravno zato se v prispevku posvetimo analizi orodij, ki lahko pripomorejo k boljši pripravljenosti ter odzivanju na krize in naravne nesreče, kot so poplave. Zanima nas, na kakšne načine ta orodja obravnavajo ranljivosti in zdravstvene posledice nesreč ter v kolikšni meri spodbujajo solidarnost in medsebojno pomoč.

Metodologija

V prispevku bomo obravnavale gradivo, ki smo ga zbrale v slovenskem delu projekta *Sonar-Cities*, pri tem pa izhajamo iz različnih projektnih poročil, ki smo jih pripravile v začetnih mesecih projekta (od januarja do septembra 2025). Ključno gradivo predstavljata mapiranje⁵ in analiza spletnih orodij za pripravljenost in odzivanje na poplave ter njihovo oblikovanje in diseminacija.⁶ V spodnji razpredelnici je prikazano, kako smo zbrale in analizirale podatke o obstoječih orodjih.

Zbiranje podatkov	1) spletno zbiranje podatkov 2) pogovori s sogovorniki in sogovornicami 3) skupni obrazec z dvaindvajsetimi kategorijami
Analiza podatkov	1) vprašalnik z osmimi vprašanji za deskriptivno analizo 2) analiza konceptualnih izzivov

Razpredelnica zbiranja in analize podatkov mapiranja orodij (avtorica Nežka Struc)

Pri pridobivanju podatkov smo si pomagale z vprašalnikom z osmimi vprašanji za deskriptivno analizo, s katerim smo povzele mapiranje obstoječih orodij, kar je omogočilo začetno primerjavo in analizo podatkov med različnimi raziskovalnimi območji in vrstami

5 Mapiranje v etnografiji pojmujemo kot beleženje praks oz. njihovo sledljivost v prostoru skozi čas; v sodobnem času tudi evidentiranje in dokumentiranje določenih kulturnih praks in elementov v virtualnem prostoru. Po Franu mapirati enostavno pomeni pospravljati, razvrščati podatke (npr. spravljati liste, spise, načrte v določene mape) kot tudi kartiranje (Mapirati b. d.). Avtorice smo mapiranje razumele kot evidentiranje orodij, dostopnih v določeni državi. Mapiranje je večinoma potekalo virtualno (spletno dostopna orodja), nekaj orodij pa smo zaznale tudi pri etnografskem terenskem delu. Več o mapiranju in analizi orodij za pripravljenost na krize je mogoče najti v poročilu D3.1, ki bo pod rezultati javno objavljeno na spletni strani (Sonar-Cities 2024). K poročilu so poleg avtoric z Univerze v Ljubljani in Mental Health Europe prispevali še partnerji projekta: Rdeči križ Avstrije, Medicinska univerza na Dunaju, Švedska obrambna univerza, Nizozemski inštitut za raziskave zdravstvenih storitev, Univerza v Vidmu in Filozofska fakulteta Univerze v Zagrebu.

6 Čeprav se v tem prispevku osredotočamo predvsem na mapiranje in analizo orodij, smo sočasno opravile tudi pregled dela služb in organizacij ter zakonodaje in pravilnikov organiziranja pripravljenosti na naravne nesreče in odzivanja nanje. Glavni del projektne raziskave v teku predstavlja etnografsko delo na poplavljenih lokacijah in vključuje intervjuje z ljudmi, ki so doživeli poplave na območju Viča in Sneberij v Ljubljani. Del etnografskega dela poteka v okviru vaj pri predmetu Medicinska antropologija na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

nesreč. Kot bo jasno iz nadaljevanja, smo bile pri mapiranju pozorne ne le na način prenosa informacij in znanj, temveč tudi na to, kako so posamezna orodja obravnavala in definirala ranljivosti, v kolikšni meri so se ukvarjala z zdravstvenimi posledicami in ali so služila kot del solidarnostnih praks v skupnosti.

Sočasno od januarja 2025 dalje poteka etnografska raziskava, ki pa še ni dokončana. V njej smo s prebivalkami in prebivalci poplavljenih območij ljubljanskega Viča in Sneberij izvedle polstrukturirane in nestrukturirane intervjuje,⁷ neformalne pogovore in tudi raziskave s hodečimi metodologijami⁸ (angl. *walking methodologies*, Springgay in Truman 2018 po Bajič, Abram in Muršič 2022). Ob tem je pomembno izpostaviti, da smo med drugimi temami vse sogovornike in sogovornice vprašale, ali so v času poplav uporabljali kakšne pripomočke in orodja, ali se je njihova uporaba v času poplav spremenila, ali bi kakšno izmed orodij priporočali tudi drugim in kakšna orodja (na primer usposabljanja, navodila, smernice, priporočila) bi jim koristila v prihodnjih podobnih situacijah. Odgovore na ta vprašanja mestoma analiziramo v zadnjem delu članka.

Orodja za odzivanje na poplave

Najprej smo si v projektu postavili vprašanje, kaj orodja sploh so. V Slovarju slovenskega knjižnega jezika med definicijami besede 'orodje' najdemo pomene, kot so »predmet, priprava, ki se uporablja pri kakem delu sploh« in »kar omogoča, olajšuje opravljanje kakega dela, dejavnosti« (Orodje b. d.).⁹ V zadnjem času pod pojmom orodje ne razumemo le fizičnih predmetov, temveč tudi raznovrstne organizacijske metode in nenazadnje tudi digitalne tehnologije in aplikacije. Širše razumevanje pomena besede orodje je verjetno povzročila široka uporaba angleške besede *tool* v projektnem jeziku in pri poimenovanju digitalnih pripomočkov, kot so aplikacije. Pri mapiranju so bila za nas pomembna orodja, katerih uporaba v kriznih razmerah razkriva, kako se ljudje pripravljajo na nesreče in kako nanje odgovarjajo.

Pri začetnem spoznavanju z orodji smo lahko ugotovile, da nekatera opozarjajo na nujnost spremembe celotnega družbenega ustroja, od opustitve kapitalističnega sistema, ki temelji na izkoriščanju, do obrata k pravičnejši družbi za vse, vključno z rastlinami

⁷ Doslej je bilo opravljenih 52 intervjujev s prebivalci omenjenih področij, ki so imeli izkušnje s poplavami, in osebami, ki delajo v različnih službah (reševalci, gasilci, zaposleni na Mestni občini Ljubljana, v zdravstvenih domovih, na televiziji ipd.), ki so bili udeleženi pri izvajanju prve pomoči, organizaciji reševanja in drugega dela ob poplavah, nudenju zdravstvene oskrbe ali so skrbeli za komunikacijo s prebivalstvom ipd. Ob tem smo upoštevale intersekcijskost identitet in vlog pri razumevanju ranljivosti, pri čemer je bil najbolj ilustrativen primer sogovornice, ki je bila obenem prizadeta v poplavi in udeležena v reševalni ekipi.

⁸ Te smo izvedle na Viču (13. 1., 22. 4., 23. 6. in 28. 8. 2025) in v Sneberjah (22. 1. in 23. 4. 2025).

⁹ V antropologiji in etnologiji se med orodja najpogosteje vključuje predmete. Po *Slovenskem etnološkem leksikonu* so orodje »predmeti, priprave, pripomočki in naprave, ki omogočajo izvajanje določenih del in opravil ali jih olajšujejo« (Bogataj 2007: 392). Etnologija na Slovenskem je preučevala predvsem delovna orodja, na primer kmetijska (Baš 1955) in obrtniška (Porenta 1999).

in živalmi (na primer s pristopoma odrasti¹⁰ in enega zdravja – *One Health*).¹¹ Druga pa so bolj parcialna in osredotočena na različne vidike krize: na primer za preprečevanje poplav predlagajo pozornejše ravnanje na gospodarstvenem področju (prepoved gradnje na poplavnih območjih in čiščenje poplavnih infrastruktur, kot so bregovi, struge, nasipi, jezovi), veliko predlogov pa je usmerjenih k temu, kako ravnati, ko kriza že nastopi.

Mapiranje orodij, ki naj bi pripomogla k boljši pripravljenosti in odzivanju na naravne nesreče, je bilo osredotočeno na tista, ki so bila namenjena boljši pripravljenosti, odzivu in okrevanju ob različnih nesrečah (npr. poplave, požari, potresi, vročinski valovi) in zdravstvenih krizah (npr. pandemija covida-19). Ob tem se nismo osredotočali na fizične krizne nabore orodij, recimo pakete s hrano, baterijami, zdravili ipd. (Brown 2024), temveč smo upoštevali raznovrstne načine predajanja znanj, izkušenj in informacij, ki lahko koristijo v času kriznih negotovosti.

Skupaj s projektnimi partnerji, ki so sočasno mapirali v Avstriji, Italiji, na Hrvaškem, Nizozemskem in Švedskem, smo identificirali 287 orodij, od tega v Sloveniji 52. Orodja so se razlikovala tudi glede geografskega obsega, obravnavanih tem, pristopa k ranljivosti in ciljnih skupin uporabnikov, kot kaže spodnja razpredelnica:

Nesreča / kriza	Število orodij	Format orodij					Komu je orodje namenjeno			Kaj orodje obravnava		
		Besedilo	Video	Spletna stran	Aplikacija	Drugo	Posameznim osebam	Institucijam	Drugim	Pripravljenost	Odziv	Okrevanje
Vročinski valovi	52	28	2	9	2	11	38	22	7	24	48	8
Poplave	41	14	17	4	1	5	41	5	2	19	23	18
Požari	4	1	3	0	0	0	4	0	0	4	3	0
Potresi	4	1	1	0	0	2	3	1	0	2	3	3
Covid-19	99	42	15	9	10	23	73	29	11	3	94	18
Več različnih tveganj oz. nesreč	65	24	7	14	6	14	55	34	12	51	52	39
Druga tveganja in zdravstveni problemi	22	7	8	1	1	5	12	11	3	8	11	5

Razpredelnica vseh mapiranih orodij v šestih državah projekta *Sonar-Cities* (avtorica Nežka Struc)

Kot je razvidno iz tabele, so bila identificirana orodja na voljo v različnih oblikah, takih, ki so namenjene (individualnemu) tisku (npr. brošure, PDF dokumenti, letaki, priročniki, informativni listi), kot digitalni interaktivni formati (npr. interaktivne spletne

10 Odrast je odprt koncept brez enotne definicije, »saj ne gre za izoblikovan sistem, temveč za sistemsko alternativo v nastajanju« (Dedić 2020: 92). Ena izmed definicij je: »Trajnostna odrast se opredeljuje kot krčenje proizvodnje in potrošnje, ki poveča blagostanje človeka in izboljša ekološke pogoje ter enakost na planetu. Poziva k prihodnosti, v kateri družbe živijo v okviru okoljskih zmožnosti, z odprtimi lokalnimi gospodarstvi in bolj enakopravno porazdeljenimi resursi v okviru novih oblik demokratičnih institucij« (Research & Degrowth v Odrast b. d.).

11 Gre za način obravnave zdravja kot celote in ne kot razdrobljenih pristopov po posameznih področjih človeškega, živalskega in okoljskega zdravja, kar »zahteva usklajeno in sodelovalno delovanje vseh vključenih deležnikov, učinkovito komunikacijo in krepitev zmogljivosti za reševanje današnjih in prihodnjih zdravstvenih izzivov« (Wijeskara 2023; prim. Eno zdravje 2025).

strani, aplikacije), digitalni dinamični formati (npr. vključujejo videoposnetke) in drugi formati (npr. usposabljanja, zemljevidi, telefonske linije). V nekaterih primerih so bila orodja ustvarjena v več oblikah hkrati (npr. izdana kot brošura, videoposnetek ali del interaktivne spletne strani). Kljub raznolikosti so prevladovala orodja v obliki, ki je bila namenjena tisku.

Tabela prikazuje tudi, da se je največ orodij nanašalo na covid-19, saj so vsi partnerji projekta *Sonar-Cities* ciljno iskali tovrstna orodja. Nasprotno pa je bilo najmanj orodij povezanih s požari ali potresi, a tudi v primeru obravnave teh dveh nesreč so se orodja večinoma nanašala na več tveganj hkrati (angl. *multihazard tools*). Poleg tega je bilo v kategorijo orodij, ki obravnavajo več različnih tveganj, uvrščenih 15, ki so se nanašala na pripravljenost, odzivanje ali okrevanje po potresih, poplavah in požarih, čeprav omenjene posamične kategorije prikazujejo nižje številk.

81

Pri vprašanju, komu so orodja namenjena, smo ugotovili, da je večina zasnovana za individualno pripravljenost ob nesrečah, nekatera so bila namenjena ustanovam in formalnim prvim posredovalcem (npr. gasilci, policija). Druga orodja so bila namenjena neformalnim prvim posredovalcem (ljudem, ki so priča nesreči ali se z njo neposredno soočajo), prostovoljcem ali članom skupnosti. Prav tako smo analizirali, na katere faze nesreče ali krize so se orodja osredotočala – na pripravljenost (kako se pripraviti na krizo), odzivanje (kako ravnati med krizo) in okrevanje (kaj storiti po krizi) –, ter ugotovili, da se veliko evidentiranih orodij nanaša na več kot eno fazo. Pri obravnavi vprašanj, povezanih z zdravjem in zdravstvenim varstvom, so se orodja večinoma osredotočala na fizično in duševno zdravje posameznikov, to je podporo posameznikom in njihovo pripravljenostjo na nesreče, vključno s preprečevanjem prenosa bolezni in psihosocialno oskrbo.

Ob mapiranju orodij na raziskovalnih lokacijah projekta v šestih državah smo ugotovili, da jih je največ namenjenih rabi na nacionalni ravni, sledijo tista, ki so namenjena mestom in regijam, najmanj pa je bilo mednarodnih. Nekatera mednarodna orodja so nastala v okviru evropskih projektov, vendar pogosto po njihovem zaključku niso bila več dostopna, kar je pomenilo izgubo dragocenih virov in znanja.

Za boljšo ponazoritev v nadaljevanju predstavljamo v Sloveniji mapirana orodja in v naslednjih razdelkih analiziramo, kako ta orodja obravnavajo ranljivosti in zdravstvene posledice nesreč ter v kolikšni meri spodbujajo solidarnost.

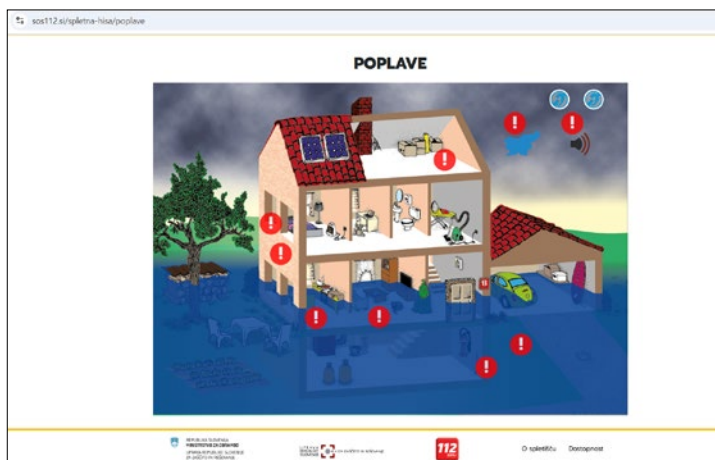
Obravnava ranljivosti

Koncept ranljivosti se pri proučevanju okoljskih nesreč in kriz pogosto uporablja kot kumulativni »kazalec neenakih razporeditev delov prebivalstva v bližini okoljskih in tehnoloških tveganj in kot sposobnost posameznika ali skupine, da 'predvideva nesrečo, se z njo spopada in se ji upira ter okreva' po nesreči« (Wisner idr. 2004 po Faas 2016: 14). V zvezi z zdravjem podobno poudarja David Napier, da ranljivosti ne smemo razumeti zgolj kot tveganje za bolezen, temveč kot relativen in spremenljiv pojav, tesno povezan z družbenimi neenakostmi, »saj z naraščanjem neenakosti določene kategorije posameznikov postajajo bolj ali manj ranljive« (Napier 2014: 2). V tem smislu je ranljivost potrebno razumeti kot relacijski pojav, ki ga je treba vedno obravnavati intersekcijsko

in znotraj konkretnega konteksta, v katerem nastaja (Škraban, Pistotnik in Lipovec Čebtron 2020).

Iz zapisanega je jasno, da je pojem ranljivosti ohlapen in ga je nemogoče enoznačno definirati. Analiza je pokazala, da so orodja zelo različno pojmovala ranljivost: ponekod je bila omenjena zgolj posredno, drugod neposredno. V nekaterih primerih je bila oznaka uporabljena na splošno, v drugih pa v povezavi s specifičnimi družbenimi skupinami (npr. osebe z različnimi oblikami oviranosti, kroničnimi boleznimi, težavami v duševnem zdravju, migranti v prekarnih pravnih statusih, starejši, otroci). Določena orodja so obravnavala situacijsko ranljivost, povezano predvsem s posledicami krizne situacije (npr. sodelujočih pri čiščenju posledic poplav zaradi izpostavljenosti onesnaženi vodi). Kadar so orodja, ki so obravnavala covid-19 ali druge krize, predvidevala prilagoditve »ljudej z ranljivostmi«, so običajno poskušala vključevati večjezično podporo, jezikovno posredovanje, dostopnost v lahkem jeziku¹² in zapise v avdio obliki.¹³ V tem smislu v nadaljevanju izpostavljamo nekatere primere spletnih strani in videov v znakovnem jeziku.

Spletna hiša¹⁴ je spletna stran, ki prikazuje zaščito doma ob potresu, požaru in poplavih. S klikom na različne označene dele hiše se prikažejo oblački z napotki, kako ravnati ob omenjenih nesrečah, z nadaljnjimi povezavami na podrobnejša navodila in na druge formate orodij (napotki in navodila, plakati, brošure, videi). Na voljo so tudi zvočni posnetki navodil, ki so kombinirani z videi slovenskega znakovnega jezika za slepe in slabovidne in slovenskimi podnapisi za gluhe in naglušne osebe. Orodje tako vključuje elemente igrifikacije ali poigritve, s katerimi se lahko uporabnik uči prek interaktivnih vsebin in z lastno izkušnjo pride do znanja, kako ukrepati v primeru nesreče v lastnem domu. Pri tem je mogoče opaziti, da poskuša orodje spodbujati individualno učenje in iskanje lastnih, individualnih rešitev.

Spletna hiša (Spletna hiša poplave b. d., zajem zaslona 5. 11. 2025; avtor ilustracije Studio Ajd, d. o. o.)

12 Lahki jezik se nanaša na besedila v lažje razumljivem jeziku, saj »poenostavi strukturo besedila, uporablja znano in vsakdanje besedišče ter krajše stavke« z namenom, da ga lahko razumejo ljudje »z različnimi zmoglostmi branja in razumevanja« (A. V. Z. 2025).

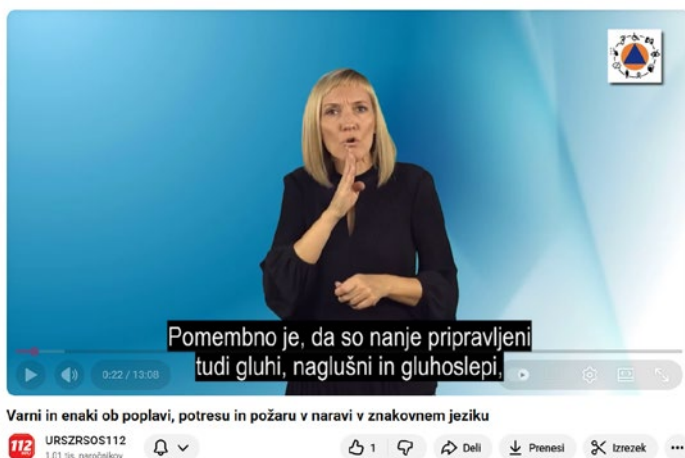
13 V primeru interaktivnih spletnih orodij je šlo npr. za funkcijske tipke.

14 Orodje je pripravila Uprava Republike Slovenije za zaščito in reševanje (Spletna hiša b. d.).

Orodja, ki so zasnovana kot spletne strani, pogosto omogočajo prilagoditev velikosti pisave, kontrasta barv in združljivost z bralniki zaslona. Tak primer sta spletni podstrani RTV Slovenija Dostopno (Dostopno b. d.) in Enostavno (Enostavno b. d.), ki informacije podajata v znakovnem jeziku ob avdiovizualnem opisu ali pa v lahkem jeziku, kar omogoča dostop do prilagojenih radijskih in televizijskih vsebin ter novic za osebe z različnimi oviranostmi. V znakovnem jeziku so dostopna tudi video orodja, na primer Varni in enaki ob poplavi, potresu in požaru v naravi v znakovnem jeziku (Varni 2022),¹⁵ ki je namenjen uporabi pred omenjenimi naravnimi nesrečami, med njimi in ob spopadanju s posledicami. Video je preveden v slovenski znakovni jezik, vendar ni opremljen s podnapisi v drugih jezikih, prav tako ne vključuje vizualnih primerov ali lahkega jezika kot prej omenjene spletne strani.

Spletna stran Enostavno (Enostavno, o strani b. d., zajem zaslona 5. 11. 2025)

Video Varni in enaki ob poplavi, potresu in požaru v naravi v znakovnem jeziku (Varni 2022, zajem zaslona 5. 11. 2025)

¹⁵ Video je pripravila Uprava Republike Slovenije za zaščito in reševanje v okviru projekta *See Me – Safe and Equal in EMERgencies*, ki je potekal v sodelovanju z različnimi organizacijami v Sloveniji in na Hrvaškem (See Me 2022; Evropski projekt 2022).

Vsa predstavljena orodja (Spletna hiša, Dostopno, Enostavno in Varni in enaki ob poplavi, potresu in požaru v znakovnem jeziku) se pri prilagajanju osebam z oviranostmi osredotočajo na poenostavljanje vsebin in vpeljujejo jasne vizualne podobe. Vendar je tako pri omenjenih orodjih kot tudi pri drugih opazno, da nimajo doslednega pristopa k obravnavanju ranljivosti. Pri nekaterih je mogoče zaznati implicitno predpostavko o ranljivostih, ki pa niso opredeljene oziroma ni razvidno, kako so jim bila orodja prilagojena. Druga orodja so ranljivost enačila s prebivalci, ki so kategorizirani v »ranljive skupine«, kot so otroci, nosečnice, starejši ali ljudje s kroničnimi boleznimi. Mapiranje je še pokazalo, da avtorji nekaterih orodij namesto besede ranljivost uporabljajo druge izraze, na primer »osebe, ki potrebujejo posebno pozornost ali imajo posebne potrebe« oziroma »ljudje, bolj dovzetni za bolezni«.

84

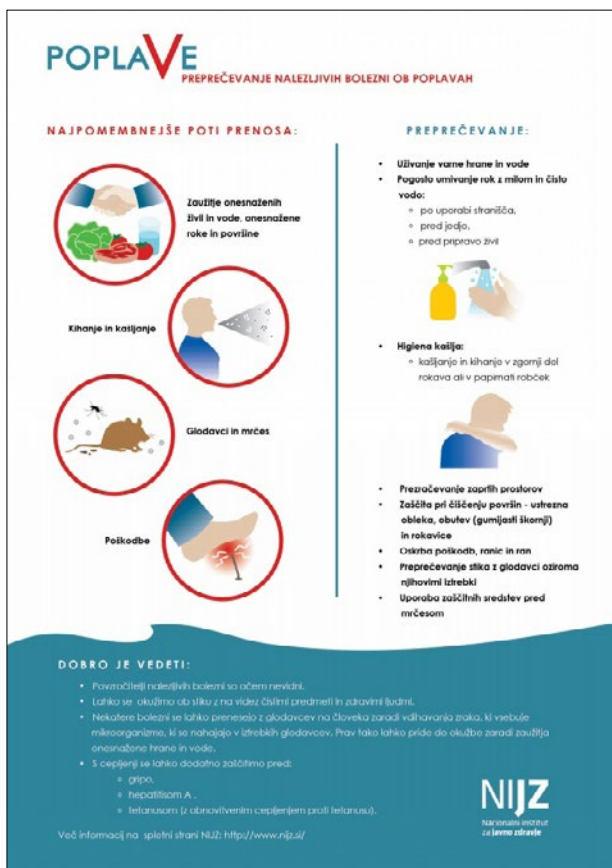
Analiza orodij je tudi pokazala, da številne skupine, ki se soočajo z ranljivostmi – med njimi brezdomci, osebe z različnimi oblikami oviranosti, otroci, starejši, predstavniki različnih manjšin, priseljenci in posamezniki, ki ne govorijo večinskega jezika – niso bile ustrezno vključene v obstoječa orodja. Mapirana orodja tudi ne vključujejo informacij in pristopov, ki upoštevajo prepletenost človekovega in živalskega zdravja ter zdravja ekosistemov, kot ga uveljavlja že omenjen koncept enega zdravja (Eno zdravje 2025).

Obravnava zdravstvenih posledic

Poplave različno vplivajo na zdravje ljudi in ekosistemov, pri čemer lahko v nekaterih skupnostih pripomorejo k »odložitvi konfliktov in jačanju tako družbenih kot družinskih vezi« (Nolet b. d.), obenem pa lahko pomagajo ohranjati zdravje ekosistemov rek (Tonkin idr. 2018). Vseeno pa so negativne zdravstvene posledice poplav za ljudi aktualna tema v raziskavah zdravja in zdravstva (Du idr. 2010; Yang idr. 2025; Chu in Chen 2025). Vplivi na zdravje ljudi so odvisni od specifičnega konteksta poplav in prepletenosti številnih dejavnikov. Kot ugotavljajo raziskovalci, poplave lahko povzročijo utopitve, poškodbe, podhladitve, živalske ugrize, okužbe ran, zastrupitve in nalezljive bolezni ter prispevajo k stradanju, dolgoročno pa tudi k slabemu duševnemu zdravju, kroničnim boleznim, oviranostim in boleznim, povezanim z revščino (Du idr. 2010), med drugim k srčno-žilnim, dihalnim in prebavnim boleznim, sladkorni bolezni, raku, boleznim živčnega sistema in ledvičnim boleznim (Yang idr. 2025).

Med orodji, ki se osredotočajo na zdravstvene vidike poplav, velja omeniti gradivo z naslovom »Psihološka prva pomoč ob poplavah – pomoč drugim in sebi v času stiske«, ki ga je pripravil Nacionalni inštitut za javno zdravje (NIJZ) (Prva pomoč 2023). Orodje je dostopno na spletni strani NIJZ v obliki strnjenih navodil in omogoča tiskanje letaka z bistvenimi kontakti za iskanje psihološke pomoči. Orodje je pravzaprav jedrnat povzetek obširnega priročnika (Lavrič in Štirn 2016) in namenjeno uporabi v času poplav in po njih, s poudarkom na samopomoči in nujenju osnovne psihološke podpore drugim v primeru duševnih stisk, ki jih lahko povzročijo naravne nesreče. Gradivo je na voljo le v strokovnem slovenskem jeziku in ne vključuje grafičnih ponazoritev, vizualnih podpornih vsebin ali lahkega jezika, zato je težko dostopno ali nedostopno osebam z izzivi branja in bralnega razumevanja ali tistim, ki ne govorijo slovensko.

Drugi primer orodja, ki obravnava morebitne zdravstvene posledice poplav, je plakat s priporočili, kako ravnati v primeru poplav, ki ga je prav tako pripravil NIJZ (Poplave 2025) in je namenjen preprečevanju nalezljivih bolezni med poplavami in po njih.

Priporočila kako ravnati v primeru poplav (Poplave 2025, zajem zaslona 24. 10. 2025)

Plakat je eno redkih orodij, osredotočenih na potencialne akutne zdravstvene posledice, ki se pojavljajo med poplavami in po njih, kot so zastrupitev s kontaminirano vodo in hrano, poškodbe pri sanaciji poplav, poplavalna prisotnost živali, ki na ljudi prenašajo bolezni (komarji, glodavci), ter bolezni dihal in alergije, ki nastanejo zaradi širjenja plesni v poplavljenih bivalnih prostorih. Tako kot prej omenjeno orodje je tudi ta plakat dostopen samo v slovenščini, vsebuje pa vizualne primere, ki sicer ne pojasnjujejo celotnega besedila.

Na osnovi predstavljenih orodij lahko ugotovimo, da se poleg preprečevanja širjenja bolezni osredotočajo na telesno in duševno zdravje posameznikov, na zdravstvene nujne primere, katerih pogostnost se poveča med naravnimi nesrečami in po njih, in na pripravo na nesreče v primeru obstoječih zdravstvenih težav (npr. priprava zaloge zdravil za primere naravne nesreče).

Orodja in (samo)organiziranje solidarnostne pomoči

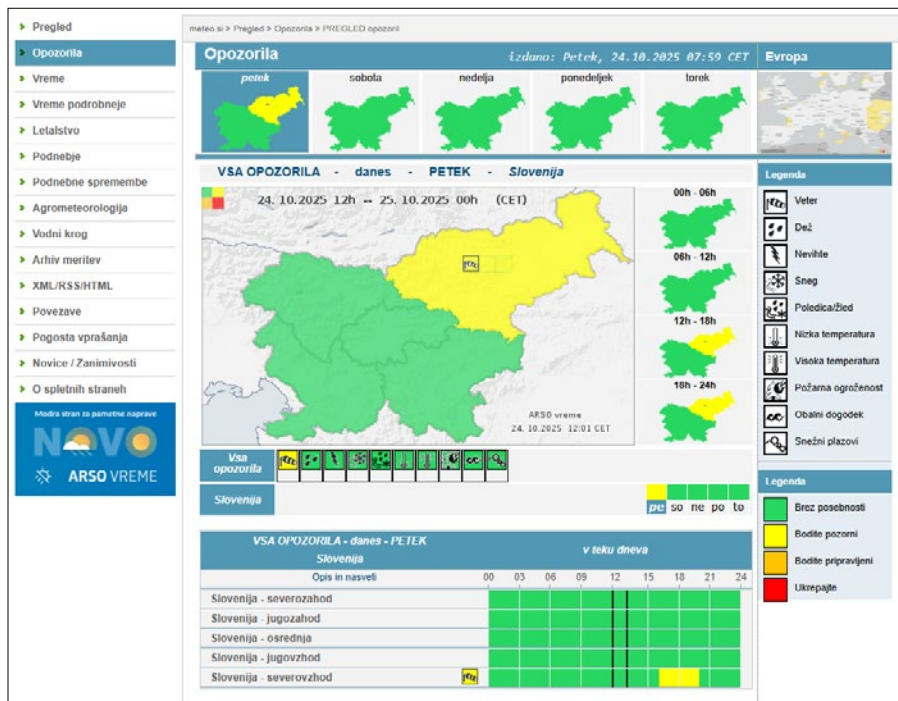
Antropološko razumevanje solidarnosti ima dolgo zgodovino (Engels 1963; Mauss 1996; Graeber in Wengrow 2021) in se običajno navezuje na širše razumevanje človeškega sobivanja, vzajemne pomoči, družbenih vezi in oblik družbene organizacije (Struc 2023: 164–165, 2024: 75). Pojem solidarnosti izhaja iz predpostavke, da človeška družba deluje na temeljih vzajemne pomoči (Kropotkin 1972: 136) in da v manjših skupnostih nastaja iz nuje, varnosti in potrebe po preživetju (Turnbull 1987: 31–32). Kot piše Romana Pozniak (2023), s pojmom solidarnosti danes razumemo družbene vezi, ki med drugim temeljijo na skupnem izkustvu in zavezi k odgovornosti in sodelovanju. Pri tem avtorica omenja razlike med nivoji solidarnosti, ki se razlikujejo predvsem glede na to, med kom nastajajo vezi – bodisi gre za politične (meddržavne, institucionalne), humanitarne in aktivistične ali medsosedske vezi (prav tam). Tovrstne nivoje solidarnosti, ki se dotikajo vprašanj družbene izolacije, (ne)zaupanja, drugosti/tujosti, odnosa do materialnosti in psiholoških dimenzij ter so pomembni za prepoznavanje vzrokov ranljivosti, smo lahko prepoznale tudi pri raziskovanju in analizi orodij, pri čemer smo ugotavljale, da lokalni prebivalci nekatera orodja uporabijo v solidarnostnih praksah.

86

Eno izmed orodij, ki je bilo vzpostavljeno v primeru poplav avgusta 2023, je bila aplikacija Poplave 2023. Uvedla jo je Uprava Republike Slovenije za zaščito in reševanje (URSZR) avgusta 2023 in čeprav ni več dostopna,¹⁶ so o njeni uporabi zabeleženi precej natančni podatki (Aplikacija Poplave 2023). Aplikacija je bila dostopna tako prek spletnih strani kot mobilnih telefonov in je bila namenjena za uporabo po celotni državi. Pri razmišljanju o solidarnostnem potencialu orodij, kot je bila aplikacija Poplave 2023, bi to lahko videli kot poskus formalizacije praks solidarnosti na nacionalni ravni. Zdi se, da je URSZR z njo želel spodbuditi solidarnostne prakse nudenja pomoči (v obliki prostovoljnega dela, donacij materialne pomoči, posojanja mehanizacije ipd.), nadzorovati njeno razporejanje in tako izpogajati razdelitev pomoči, ki bi ustrezala potrebam v poplavih prizadetih oseb.

Čeprav v Sloveniji ni opaziti veliko orodij, ki bi bila posebej prilagojena občinski ali krajevni ravni oziroma manjšim skupnostim, pa obstajajo določena orodja, ki jih ljudje uporabljajo geografsko specifično. Iz gradiva, ki smo ga zbrale med etnografsko raziskavo med prebivalci in prebivalkami ljubljanskega Viča in Sneberij, ima posebno vlogo spletna stran in aplikacija Agencije Republike Slovenije za okolje (ARSO) za napovedovanje vremena in pregled vodostajev.

16 Aplikacija je zaživel 8. avgusta in bila ukinjena 10. oktobra 2023.

Spletna stran ARSO Meteo (Opozorila 2025; zajem zaslona 24. 10. 2025)

ARSO, ki deluje kot nacionalna meteorološka služba, predvidoma pred in med vremenskimi dogodki zagotavlja vizualna poročila, zemljevide in vremenske alarme (zelena, rumena, oranžna, rdeča opozorila), informacije pa so na voljo tudi v angleščini (Opozorila 2025).

Nekateri sogovorniki in sogovornice, ki so z nami delili izkušnje iz časa poplav na Viču v letih 2010 in 2014, so za lastno pravočasno informiranost najpogosteje uporabljali to spletno stran. Čeprav prvotni namen tega orodja ni spodbujanje solidarnosti, so ga prebivalci Viča uporabljali za namene samoorganiziranega preventivnega obveščanja skupnosti o bližajočih se poplavah in neurjih ter na tak način utrjevali medsebojno komunikacijo in medsosedske skrb ter s tem prispevali k zmanjševanju škode zaradi poplav. Eden izmed mehanizmov preventivnega obveščanja, ki so ga vzpostavili, je bil samoorganiziranje v neformalne dežurne skupine, ki so ponoči s pomočjo podatkov, pridobljenih na ARSO, nadzorovale vodostaje rek, potokov in kanalizacije. Namen teh skupin je bilo zagotoviti hiter odziv ob morebitnem dvigu voda, s čimer bi lahko pravočasno obvestili sosede in gasilce ter zmanjšali škodo na območju Viča.

Med pogovori so sogovorniki tako na Viču kot v Sneberjah omenjali tudi druga orodja, ki so na ravni soseske ali ulice služila za izmenjavo informacij in solidarnostnih praks: na primer organiziranje komunikacijskih kanalov prek skupnih seznamov elektronske pošte oziroma »mailing list«, skupinskih klepetov v različnih aplikacijah za komuniciranje in urejanje kontaktov prostovoljcev v excel tabelah. Po mnenju

sogovornikov je vzpostavitev lokalnih e-poštnih seznamov omogočila hitro in učinkovito digitalno komunikacijo med prebivalci. Prek teh kanalov so namreč delili opozorila, usklajevali pomoč in si posredovali informacije o dostavi hrane, možnostih pridobitve finančne podpore ali poteku sanacije po poplavah.

Sorodni komunikacijski kanali, ki smo jih zaznale ob mapiranju orodij, so bile tudi javne Facebook skupine, kot na primer skupina »Poiščimo domove za živali (poplave 2023)«, ki je bila aktivna med poplavami in po njih ter dostopna vsem uporabnikom s Facebook računom (Poiščimo domove 2023). Namen skupine je bil pomoč pri iskanju začasnih ali stalnih domov za živali, ki so bile med poplavami rešene ali zapuščene. Uporabniki skupine so izmenjevali objave o pogrešanih živalih, ponujali pomoč in povezovali lastnike z najditelji. Podoben pojav je raziskovalec Kristoffer Albris opazil med poplavami leta 2013 v Dresdnu, kjer so Facebook skupine igrale ključno vlogo pri širjenju informacij in povezovanju ljudi pri izmenjavi pomoči ter skupnostni podpori v kriznih razmerah (Albris 2018).

88

Po besedah naših sogovornikov so se družbena omrežja, še posebej pa neformalni odnosi solidarnosti, izkazali za ključne pri soočanju s posledicami poplav tudi v Sloveniji, pri čemer so številni izpostavili, kako so svojci, prijatelji in prostovoljci nudili čustveno oporo, fizično pomoč pri čiščenju in selitvah ter omogočili hitro organizacijo in mobilizacijo pomoči, pogosto še preden so prispele druge službe. Do sorodnih ugotovitev sta prišla Hasan Yeniçırak in Betül Durmaz Yurt, ki sta raziskovala družbeno solidarnost po potresih leta 2023 v Turčiji. Tam so solidarnostne mreže pomoči, ki so jih sestavljale organizirane oblike pomoči in posamezniki, v obdobju neposredno po potresu zelo pripomogle k hitremu okrevanju prebivalcev (Yeniçırak in Durmaz Yurt 2024). Vseeno pa so sčasoma te oblike solidarnosti oslabele, kar je upočasnilo proces okrevanja. Posamezniki, ki so na začetku pomagali preživelim po potresu, so se namreč kasneje morali, zlasti zaradi socioekonomskih okoliščin, posvetiti lastnim življenjem (prav tam).

Podobno so ugotavljali nekateri sogovorniki in sogovornice iz Sneberij, ki so menili, da je bila v času med poplavami in neposredno po njih solidarnost med sosedi zelo prisotna, sčasoma pa se je zmanjšala. Nasprotno pa so drugi v Sneberjah kot tudi na Viču poročali, da občutek povezanosti z osebami, s katerimi so se solidarnostno povezali v času poplav, ostaja. To je skladno z ugotovitvami Roberta W. Schraufa in Patrie C. López de Victorie Rodríguez (2023), ki sta opravila raziskavo po orkanu María v Portoriku leta 2017, ko je po obdobju krizne solidarnosti (angl. *disaster solidarity*) ta po določenem času upadla, a so nekateri posamezniki svoje življenje trajneje preusmerili v razvijanje dolgoročne solidarnosti (prav tam).

Iz vsega zapisanega izhaja, da etnografska raziskava lahko razkrije dejansko rabo orodij v lokalnih okoljih, obenem pa tudi samonikle načine spoprijemanja s kriznimi situacijami. Lahko sklenemo, da so bila nekatera orodja reappropriirana oziroma na inovativen način uporabljena v lokalnih solidarnostnih praksah na Viču in v Sneberjah, kjer so poleg uporabe obstoječih orodij razvili tudi druga, ki so bila primerna za obdobje med poplavami in po njih. Etnografska raziskava je tudi pokazala, da so sogovorniki pogosto pogrešali določena orodja: na eni strani tista, ki bi omogočala enotne evidence o pomoči, zaradi česar so ljudje med poplavami in po njih morali pomoč iskati pri različnih

organizacijah, kar je oteževalo pravično razdeljevanje virov. Na drugi strani pa tudi taka, ki bi omogočala večjo usklajenost med organizacijami znotraj posameznih sektorjev in med različnimi sektorji, hkrati pa tudi bolj usklajeno komuniciranje med različnimi organizacijami in z različnimi javnostmi. Iz etnografskega gradiva nedvomno izhaja, da je veliko bolj kot prisotnost ali odsotnost posameznih orodij pomemben fizični stik med prebivalci, njihovo medsebojno povezovanje in sprotno informiranje, ki pogosto poteka od ust do ust.

Sklep

V članku smo se ukvarjale z orodji, ki so namenjena boljši pripravljenosti na krize in nesreče ter hitremu odzivanju nanje. Čeprav obstaja veliko navodil, ukrepov ali priporočil za soočanje z različnimi posledicami podnebnih sprememb, je malo analiz o njihovih prednostih in pomanjkljivostih. To je bil tudi razlog, da smo se v prispevku sprva lotile predstavitve nekaterih skupnih značilnosti orodij, nato pa smo podrobneje analizirale slovenska orodja za pripravo in odziv na poplave in druge (naravne) nesreče ter pandemijo covida-19. Bolj kot na fizične predmete smo se osredotočile na navodila, napotke in načine predajanja znanj, izkušenj in informacij, s katerimi se ljudje lahko pripravijo in odzivajo na krizne dogodke. Ob tem nismo bile pozorne le na načine prenosa informacij in znanj, temveč tudi na to, kako so posamezna orodja obravnavala ranljivosti in zdravstvene posledice ter kakšen potencial imajo za uporabo v solidarnostnih praksah ljudi.

Na osnovi analize mapiranih orodij smo ugotavljal, da je razumevanje ranljivosti med njihovimi ustvarjalci in ustvarjalkami precej neenotno in nedosledno, zato se tudi obravnavanje ranljivosti v njih precej razlikuje. Čeprav je beseda ranljivost v nekaterih orodjih omenjena, običajno ni pojasnjena ali pa je predstavljena zgolj kot posledica nesreč ali kriznih dogodkov, namesto da bi bila obravnavana kot večdimenzionalen pojav. Orodjem tako pogosto manjka intersekcijski pristop, ki upošteva presečne ranljivosti ter soobstoj, prekrivanje in sovplivanje različnih oblik ranljivosti. Prav tako je redko obravnavana povezava med ranljivostjo ljudi, živali in okolja, čeprav gre za ključen vidik pri razumevanju razsežnosti kriznih razmer.

Na osnovi podatkov o evidentiranih orodjih ugotavljamo pomanjkanje besedil v lahkem jeziku in vizualnih elementov pri podajanju vsebin duševnega zdravja, kar omejuje dostopnost informacij za različne skupine prebivalcev. Opazile smo, da potrebe marsikaterih manjšine niso ustrezno vključene v obstoječa orodja, med drugim v njih primanjkuje informacij v drugih jezikih, kar zmanjšuje dostop do pomoči za vse, ki ne razumejo slovensko. Pri analizi orodij smo opazile težave pri njihovi promociji in vzdrževanju, zlasti v obdobjih med posameznimi krizami, ko zanimanje zanje v javnosti upade in se financiranje posameznih projektov zaključi. Pomanjkanje dokumentacije, preglednosti in dolgoročne vzdržnosti teh orodij dodatno otežuje oceno njihove učinkovitosti in trajnega vpliva, saj so pogosto zamišljena kot začasne rešitve brez dolgoročne podpore.

Kljub pomanjkljivostim posameznih orodij pa smo opazile inovativne rabe določenih orodij v lokalnih solidarnostnih praksah, kar kaže, da so jih lokalni prebivalci ne le posvojili, temveč reappropriirali. Nazadnje ostaja v Sloveniji odprto vprašanje javnega

sistema za obveščanje in alarmiranje na lokalni in državni ravni. V tem trenutku namreč še ni jasno,¹⁷ ali bo to vrzel zapolnilo orodje SI-ALARM, sistem za zaščito prebivalstva v primeru naravnih in drugih nesreč, ki bo delovalo prek mobilnih javnih omrežij in bo omogočalo pošiljanje nujnih informacij v obliki potisnih sporočil na mobilne telefone uporabnikov na določenem geografskem območju Slovenije (Si-alarm 2025).

Ob analizi orodij in razmislekih ob etnografskem gradivu se postavljajo vprašanja smiselnosti uporabe in ustvarjanja nekaterih orodij. Če naj bi jih ljudje uporabljali med krizo, je treba zagotoviti njihovo rabo v okoliščinah, kot so izpad elektrike in prekinjeni komunikacijski kanali. Več spoznanj o rabi obstoječih orodij bo pokazala nadaljnja etnografska raziskava, vendar dosedANJI pogovori s prebivalci, ki so doživeli poplave v Ljubljani, dokazujejo, da je uporaba številnih orodij, namenjenih pripravljenosti in odzivanju na krize, omejena. Do sedaj zbran etnografski material kaže potrebo po tesnejšem sodelovanju z lokalnimi skupnostmi, saj se zdi, da lahko le tako prispevamo k boljši pripravljenosti in odzivanju na krizne situacije. Kot piše Alexa S. Dietrich, lahko gradnja povezav z lokalnimi mrežami bistveno izboljša pripravljenost, odzivanje in okrevanje ob nesrečah (Dietrich 2020), zato velja v prihodnje več pozornosti nameniti raziskovanju potreb lokalnih skupnosti pred kriznimi situacijami, med njimi in po njih ter spoznavanju obstoječih lokalnih znanj in solidarnostnih praks.

REFERENCE

ALBRIS, Kristoffer

2018 The Switchboard Mechanism: How Social Media Connected Citizens During the 2013 Floods in Dresden. *Journal of Contingencies and Crisis Management* 26 (3): 350–357.

APLIKACIJA POPLAVE

2023 Gov.si: Aplikacija Poplave 2023 bo delovala še do 10. oktobra. <<https://www.gov.si/novice/2023-09-28-aplikacija-poplave-2023-bo-delovala-se-do-10-oktobra/>> [9. 11. 2025].

ARCAYA, Mariana, RAKER, Ethan J. in WATERS, Mary C.

2020 The Social Consequences of Disasters: Individual and Community Change. *Annual Review of Sociology* 46: 671–691.

A. V. Z.

2025 RTV Slovenija: Dostopno: Lahko branje kot ključ do dostopne kulture: Odkleni kulturo: Uspešno izveden Dan za lahko branje. <<https://www.rtvlo.si/dostopno/lahko-branje-kot-kljuc-do-dostopne-kulture/747245>> [17. 10. 2025].

BAJIČ, Blaž, ABRAM, Sandi in MURŠIČ, Rajko

2022 Obzorja čutnih raziskav: Antropologija, umetnost in čutne transformacije. V: R. Mušič, B. Bajič in S. Abram (ur.), *Občutki mest: Antropologija, umetnost, čutne transformacije*. Ljubljana: Založba Univerze v Ljubljani, 13–46.

BAŠ, Angelos

1955 Orodja na kmečkih gospodarstvih pod Mariborom v 18. stoletju. *Slovenski etnograf* 8: 109–128.

BOGATAJ, Janez

2007 Orodje. V: A. Baš idr. (ur.), *Slovenski etnološki leksikon*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 392.

BROWN, Heather

2024 Disaster Risk Management for Documentary Heritage and Digital Archives. V: S. Sasaki (ur.), *Building Resilience: Training Toolkit*. Pariz in Bangkok: UNESCO, 182–186.

17 V času pisanja članka je bil izveden prvi preizkus delovanja sistema prek mobilnih telefonov SI-ALARM (27. septembra 2025), zato še ne moremo presojati o dejanskih učinkih tega orodja.

- CHU, Lingzhi in CHEN, Kai
2025 Prolonged Health Risks Following Floods. *Nature Water* 3: 516–517. <<https://www.nature.com/articles/s44221-025-00442-7>> [18. 10. 2025]
- DE VRIES, Daniel idr.
2022 The Impact of Physical Distancing on Socially Vulnerable People Needing Care During the COVID-19 Pandemic in the Netherlands. *International Journal of Care and Caring* 6 (1–2): 123–140.
- DEDIĆ, Jasminka
2020 Prispevek k širjenju heretičnih idej o sodobnih okoljskih gibanjih. *Časopis za kritiko znanosti* 48 (279): 77–97.
- DIETRICH, Alexa S.
2020 On Seeing and Listening: How to Better Support Affected Communities before the Disaster Starts. *International Journal of Mass Emergencies and Disasters* 38 (1): 13–42.
- DOSTOPNO
b. d. RTV Slovenija: Dostopno. <<https://www.rtvsl.si/dostopno>> [3. 9. 2025].
- DUFFIELD, Mark
2012 Challenging Environments: Danger, Resilience and the Aid Industry. *Security Dialogue* 43 (5): 475–492.
- DU, Weiwei idr.
2010 Health Impacts of Floods. *Prehospital and Disaster Medicine* 25 (3): 265–272. <<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/20586021/>> [18. 10. 2025]
- ECHO (European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations)
2021 *DG ECHO Guidance Note: Disaster Preparedness*. Bruselj: Evropska komisija, Generalni direktorat za evropsko civilno zaščito in evropske operacije humanitarne pomoči.
- EEA (European Environment Agency)
2024 *European Climate Risk Assessment: Executive Summary*, EEA Report 1/2024. Copenhagen: Evropska okoljska agencija.
- ENGELS, Friedrich
1963 *Izvor družine, privatne lastnine in države*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- ENOSTAVNO
b. d. RTV Slovenija: Enostavno. <<https://www.rtvsl.si/enostavno>> [19. 10. 2025].
- ENOSTAVNO, O STRANI
b. d. RTV Slovenija: Enostavno: O strani. <<https://www.rtvsl.si/enostavno/o-strani/547686>> [19. 10. 2025].
- ENO ZDRAVJE
2025 World Health Organization: One Health. <https://www.who.int/health-topics/one-health#tab=tab_1> [3. 9. 2025].
- EVROPSKI PROJEKT
2022 Evropski projekt »Varni in enaki ob naravnih in drugih nesrečah«. <<https://www.gov.si/zbirke/projekti-in-programi/evropski-projekt-varni-in-enaki-ob-naravnih-in-drugih-nesrecah/>> [3. 10. 2025].
- FAAS, A. J.
2016 Disaster Vulnerability in Anthropological Perspective. *Annals of Anthropological Practice* 40 (1): 14–27.
- FASSIN, Didier
2012 *Humanitarian Reason: A Moral History of the Present Times*. Berkeley idr.: University of California Press.
- GALE, Ivanka, BITENC, Katarina in ĐUROVIĆ, Blažo
2013 ARSO okolje: Delež prebivalcev, ki živijo na poplavno ogroženih območjih. <<https://kazalci.arso.gov.si/sl/content/delez-prebivalcev-ki-zivijo-na-poplavno-ogrozenih-obmocjih/>> [3. 9. 2025].
- GAYNOR, Tia Sherée in WILSON, Meghan E.
2020 Social Vulnerability and Equity: The Disproportionate Impact of COVID-19. *Public Administration Review* 80 (5): 832–838.
- GRAEBER, David in WENGROW, David
2021 *The Dawn of Everything: A New History of Humanity*. Dublin: Penguin Books.

HSIEH, Sharon L. idr.

2023 Climate Change and the Urgent Need to Prepare Persons with Multiple Sclerosis for Extreme Hurricanes. *International Journal of MS Care* 25 (4): 152–156.

KROPOTKIN, Peter

1972 (1902) *Mutual Aid: A Factor of Evolution*. New York: New York University.

LAVRIČ, Andreja in ŠTIRN, Mateja (ur.)

2016 *Psihosocialna pomoč po nesrečah in drugih kriznih dogodkih: Priročnik za vsakdanjo rabo*. Ljubljana: Uprava RS za zaščito in reševanje.

LIPOVEC ČEBRON, Uršula

2023 Raziskovanje ranljivosti in odpornosti v času pandemije covid-19. V: U. Lipovec Čebtron in S. Pistotnik (ur.), *Kovidna krajina: Ranljivosti v času pandemije*. Ljubljana: Založba Univerze v Ljubljani, 21–40.

MAPIRATI

b. d. Fran: Mapirati. <<https://fran.si/iskanje?View=1&Query=mapirati>> [27. 10. 2025].

MAUSS, Marcel

1996 *Esaj o daru in drugi spisi: Uvod v delo Marcela Maussa*. Ljubljana: ŠKUC in Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

M. R.

2023 Večer in STA: Avgustovske poplave najhujše v zadnjih 30 letih. *Večer*, 1. 9. 2023. <<https://vecer.com/slovenija/arso-avgustovske-poplave-najhujse-v-zadnjih-30-letih-10339484>> [3. 9. 2025].

NAPIER, David

2014 *The Rapid Assessment of Vulnerable Populations: A 'Barefoot' Manual*. London: Department of Anthropology, University College London. <https://www.sonar-global.eu/wp-content/uploads/2020/06/Rapid_Assessment_Manual_spreads.pdf> [3. 9. 2025].

NOLET, Emilie

b. d. An Anthropological Approach of Flood Management through Three Case Studies in Fiji Islands (Melanesia). <<https://axa-research.org/funded-projects/climate-environment/an-anthropological-approach-of-flood-management-through-three-case-studies-in-fiji-islands-melanesia>> [18. 10. 2025].

ODRAST

b. d. Focus, društvo za sonaraven razvoj: Kaj je odrast? <<https://focus.si/kaj-delamo/programi/odrast/kaj-je-odrast/>> [3. 9. 2025].

OPOZORILA

2025 ARSO meteo: Opozorila. <<https://meteo.arso.gov.si/met/sl/warning/overview/>> [3. 9. 2025].

ORODJE

b. d. Fran: Orodje. <<https://fran.si/iskanje?View=1&Query=orodje>> [22. 9. 2025].

OROŽEN ADAMIČ, Milan

1992 Pregled poplav v Sloveniji. V: M. Orožen Adamič (ur.), *Poplave v Sloveniji*. Ljubljana: Republika Slovenija, Ministrstvo za obrambo, Republiška uprava za zaščito in reševanje in Center za multidisciplinarno proučevanje naravnih nesreč Geografskega inštituta Antona Melika, ZRC SAZU, 7–10.

PODJED, Dan

2024 *Krizolacija: Znanstveno branje o izoliranih ljudeh*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU in Cankarjeva založba.

POIŠČIMO DOMOVE

2023 Facebook: Poiščimo domove za živali (poplave 2023). <<https://www.facebook.com/groups/801440961661339/media>> [3. 9. 2025].

POPLAVE

2025 Nacionalni inštitut za javno zdravje: Priporočila kako ravnati v primeru poplav. <https://nizj.si/wp-content/uploads/2015/07/poplave_letak_stran_1_0.jpg> [3. 9. 2025].

PORENTA, Tita

1999 Dobro orodje je pol dela. *Etnolog* 9 (2): 63–84.

POZNIAK, Romana

2023 e-ERIM (platforma): Solidarnost. <<https://e-erim.ief.hr/pojam/p-solidarnost-p-baf2c4dc-245c-4e0d-830a-353cb108153a?locale=hr>> [3. 9. 2025].

PRVA POMOČ

2023 Nacionalni inštitut za javno zdravje: Prva pomoč v duševni stiski ob poplavih. <<https://nizj.si/zivljenjski-slog/dusevno-zdravje/prva-pomoc-v-dusevni-stiski-ob-poplavih/>> [3. 9. 2025].

SAFARPOUR, Hamid idr.

2022 Suicide Death Rate after Disasters: A Meta-Analysis Study. *Archive of Suicide Research* 26 (1): 14–27.

SCHRAUF, Robert W. in DE VICTORIA RODRÍGUEZ, Patria C. López

2023 Disaster Solidarity and Survivor Ethics: A Case Study of Hurricane María in Puerto Rico. *Disasters* 48: e12593.

SCHWELL, Alexandra

2023 Invoking Urgency: Emotional Politics and Two Kinds of Anti-Elitism. V: M. Ege in J. Springe (ur.), *The Cultural Politics of Anti-Elitism*. Oxon in New York: Routledge, 172–190.

SEE ME

2022 Gov.si: European Project Safe and Equal in EMERgencies – See Me. <<https://www.gov.si/en/registries/projects/european-project-safe-and-equal-in-emergencies-see-me/>> [3. 10. 2025].

SI-ALARM

2025 Gov.si: Ministrstvo za digitalno preobrazbo: Za večjo zaščito prebivalcev Slovenija uvaja SI-ALARM. <<https://www.gov.si/novice/2025-06-18-za-vecjo-zascito-prebivalcev-slovenija-uvaja-si-alarm/>> [3. 9. 2025].

SMITH Genee S. idr.

2022 Climate Change, Environmental Disasters, and Health Inequities: The Underlying Role of Structural Inequalities. *Current Environmental Health Reports* 9 (1): 80–89.

SONAR-CITIES

2024 *Sonar-Cities: Risk Management for Vulnerable Populations in European Cities*. <<https://sonar-cities.eu/>> [3. 9. 2025].

SPLETNA HIŠA

b. d. Spletna hiša: Ste storili vse za varen dom? <<https://www.sos112.si/spletna-hisa/>> [3. 9. 2025].

SPLETNA HIŠA POPLAVE

b. d. Spletna hiša: Poplave. <<https://www.sos112.si/spletna-hisa/poplave>> [3. 9. 2025].

STRUC, Nežka

2023 *Protimoč samoorganiziranih omrežij lokalne in urbane prehranske oskrbe v Mariboru: Doktorska disertacija* (Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani). Ljubljana: [N. Struc].

2024 Skupno in urbana prehranska oskrba v Mariboru. *Etnolog* 34: 69–83.

ŠKRABAN, Juš, PISTOTNIK, Sara in LIPOVEC ČEBRON, Uršula

2020 Neenakosti in ranljivosti v zdravju: Izhodišča za raziskavo. V: I. Huber, U. Lipovec Čebtron in S. Pistotnik (ur.), *Neenakosti in ranljivosti v zdravju v Sloveniji: Kvalitativna raziskava v 25 okoljih*. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje, 71–99.

TONKIN, Jonathan D. idr.

2017 Flow Regime Alteration Degrades Ecological Networks in Riparian Ecosystems. *Nature Ecology & Evolution* 2: 86–93.

TURNBULL, Colin M.

1987 *The Mountain People*. New York: Touchstone.

UKREPI DRŽAVE

2025 Gov.si: Ukrepi države za pomoč po poplavih avgusta 2023. <<https://www.gov.si/zbirke/projekti-in-programi/ukrepi-drzave-za-pomoc-po-poplavih-avgusta-2023/>> [3. 9. 2025].

VARNI

2022 Varni in enaki ob poplavi, potresu in požaru v naravi v znakovnem jeziku (video). <<https://www.youtube.com/watch?v=mNQkauQ7TIU>> [3. 9. 2025].

WIJESKARA, Novil

2023 The Need for One Health Approach at the Recent Anthropocene. V: M. Vithanage in M. N. V. Prasad (ur.), *One Health: Human, Animal, and Environment Triad*. Hoboken in New Jersey: John Wiley & Sons, 1–18.

YANG, Zhengyu idr.

2025 Hospitalization Risks Associated with Floods in a Multi-Country Study. *Nature Water* 3: 561–570. <<https://www.nature.com/articles/s44221-025-00425-8>> [18. 10. 2025].

YENİÇİRAK, Hasan in DURMAZ YURT, Betül

2024 From Social Solidarity to Individual Effort: The Disintegration of Social Solidarity After the Earthquakes of 6 February 2023. *Journal of Asian and African Studies* 0 (0): 1–17. <<https://doi.org/10.1177/00219096241300447>> [18. 10. 2025].

12 MESECEV

2024 Gov.si: 12 mesecev po poplavah v številkah. <<https://www.gov.si/novice/2024-08-02-12-mesecev-poplavalah-v-stevilkah/>> [3. 9. 2025].

BESEDA O AVTORICAH

94

Avtorice so raziskovalke na projektu *Sonar-Cities* in delujejo v okviru Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. V projektu združujejo pretekle raziskovalne izkušnje in zanimanja. Asist. dr. Nežka Struc je med drugim v okviru doktorske disertacije raziskovala solidarnost, Pia Krampl, mag., se je z medicinsko antropologijo ukvarjala v magistrski nalogi, doc. dr. Urša Valič se je raziskovalno ukvarjala z dostopnostjo in naravnimi nesrečami v okviru študij dediščine, red. prof. dr. Uršula Lipovec Čebren pa je kot raziskovalka in predavateljica dejavna na področju medicinske antropologije in antropologije migracij.

ABOUT THE AUTHORS

The authors are researchers on the *Sonar-Cities* project and are active within the Department of Ethnology and Cultural Anthropology at the Faculty of Arts, University of Ljubljana. The project brings together their past research experiences and interests. As part of her doctoral dissertation, the research assistant Dr Nežka Struc researched solidarity, Pia Krampl, MA, dealt with medical anthropology in her master's thesis, while assistant professor Dr Urša Valič researched accessibility and natural disasters in the context of heritage studies, and professor Dr Uršula Lipovec Čebren is active as a researcher and lecturer in the field of medical anthropology and anthropology of migration.

SUMMARY

Tools for Responding to Floods: Vulnerability, Health and Solidarity

In recent years, Slovenia has been hit by several crises, from the COVID-19 pandemic to natural disasters (fires, floods). Although there are many tools, as well as guidelines, measures, and recommendations available for dealing with the consequences of climate change, there is little research on who they are intended for and what their advantages and disadvantages are. In the project, in which partners from Slovenia, Austria, Italy, Croatia, the Netherlands, and Sweden participated, we identified tools for preparedness and response to various crises and natural disasters. In this article, we first shortly presented some general characteristics of the tools, and then analysed in more detail the tools that we collected in Slovenia for responding to floods and other (natural) disasters, as well as to the COVID-19 pandemic. In doing so, we also paid attention to how individual tools addressed vulnerabilities and health consequences, whether they had the potential to be used in solidarity practices among people, and to what extent they promoted solidarity and mutual assistance in Ljubljana neighbourhoods.

95

Based on our analysis of the mapped tools, we found that the understanding of vulnerability among their creators is quite inconsistent, which is why vulnerability is treated rather differently in the tools themselves. The tools often lack an intersectional approach that takes into account intersecting vulnerabilities and the coexistence, overlap, and interaction of different forms of vulnerability. Similarly, the link between the vulnerability of people, animals and the environment is rarely addressed, even though it is a key aspect in understanding the full extent of crisis situations. We have also observed difficulties in promoting and maintaining tools, especially in periods between crises, when public interest wanes and funding for individual projects ends. Despite the shortcomings of individual tools, we have noticed that some of them are used in spontaneous and innovative ways in local solidarity practices, which shows that local residents have not only adopted them but also reappropriated them. In the future, more attention should be paid to researching the needs of local communities before, during and after crisis situations and to learning about existing local knowledge and solidarity practices in responding to them.